

ALISHER NAVOIYNING DURDONA ASARLARI ASOSIDA

Hoshimova Gulhayoxon Zohidjon qizi

Andijon Davlat chet tillari instituti, Roman – German va slavyan tillari fakulteti tarjima nazariyasi va amaliyoti yo'nalishi 1 – bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Altmisheva Yorqinoy Majidovna

Andijon davlat chet tillar instituti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek tilining asoschisi Alisher Navoiy va u tomonidan yaratilgan noyob asarlar haqida gap ketadi. Navoiy chin ma'noda kuchli shaxs va mana shunday daho tomonidan yaratilgan nodir namunalar hali-hanuz o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Ular asarlar o'tsada o'z qiymatini saqlab kelmoqda.*

Kalit so'zlar: *Alisher Navoiy, xamsa, asarlar, obraz, mazmun*

Аннотация: *В данной статье речь пойдет об основоположнике узбекского языка Алишере Навои и уникальных произведениях, созданных в его память. Навои — поистине могущественная личность, и редкие образцы, созданные в память о таком гении, не утратили своего значения. Эти работы сохраняют свою ценность даже по прошествии времени.*

Ключевые слова: *Алишер Навои, хамса, произведения, образ, содержание*

Abstract: *This article will discuss the founder of the Uzbek language, Alisher Navoi, and the unique works created by him. Navoi is a truly powerful person, and the rare examples created by such a genius have not lost their significance. They retain their value even as the works age.*

Keywords: *Alisher Navoi, hamsa, works, image, content*

O'zbek xalqining ma'naviy-ma'rifiy tarixida buyuk mutafakkir, shoir va davlat arbobi Alisher Navoiy tutgan o'rin beqiyosdir. U nafaqat o'z davrining, balki butun turkiy dunyo adabiyotining yirik namoyandasi sifatida tanilgan. Navoiy o'zining chuqur fikrli asarlari, murakkab badiiy obrazlari va ezgu g'oyalari bilan hozirgi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Bugungi yoshlar uchun uning merosini o'rganish nafaqat adabiy, balki axloqiy, ma'naviy tarbiyaning muhim manbai sanaladi.

Alisher Navoiy ijodi serqirra bo'lib, uning asarlarida insonparvarlik, adolatparvarlik, mehr-oqibat, ilm-fan va komillik g'oyalari ustuvor o'rinni egallaydi. Uning "Xamsa"si Sharq adabiyotining durdona namunasi sifatida qoraladi. Xamsaning o'zi 5ta bo'limdan iborat bo'lib, ayniqsa, "Hayrat ul-abror", "Farhod va Shirin", "Layli va Majnun", "Sab'ai sayyor" va "Saddi Iskandariy" asarlarida inson tabiatining eng nozik jihatlari ochib berilgan.

Navoiy asarlarida ilgari surilgan g'oyalar – bu har qanday yoshdagi inson uchun saboq. Shoir ilm-fan, axloq, vatanparvarlik va do'stlikni ulug'laydi. Uning fikricha, inson chinakam komil bo'lishi uchun ilmiy, sabrli va halol bo'lishi lozim. Bugungi kunda yoshlarni ma'naviy jihatdan tarbiyalashda Navoiy asarlarining o'rni juda katta. Ularning o'rganilishi orqali o'quvchilarda badiiy did, so'z boyligi, mustahkam axloqiy qarashlar shakllanadi.

Shuningdek, Navoiy o'z asarlarida turkiy tilning qudratini namoyon etdi. U fors-tojik tilining hukmron bo'lgan davrida o'zbek (chig'atoy) tilining adabiy kuchini isbotladi va bu tilda yuksak badiiy asarlar yozib, uni rivojlantirdi. Shu sababli, Navoiy merosi tilshunoslar, tarjimonlar va adabiyotshunoslar uchun ham qimmatli ilmiy manbadir. Alisher Navoiy merosi — bu xalqimizning bebaho boyligi, ma'naviyat, komillik va ilmning timsolidir. Uni o'rganish har bir yosh avlodning nafaqat adabiy saviyasini, balki insoniy fazilatlarini yuksaltiradi. Shu

bois, Navoiy ijodini chuqur o'rganish va yoshlar ongiga singdirish bizning tarixiy va ma'naviy burchimizdir. Buyuk mutafakkirning asarlari orqali biz o'zligimizni anglaymiz, milliy qadriyatlarimizni asraymiz va ma'naviy yuksalish sari intilamiz.

Buxoro davlat universiteti Dildora Tosheyeva o'zining "Shaxs kamolotida o'qituvchi -murabbayning o'rni" maqolasida shunday ta'kidlagan:

Alisher Navoiy yoshlarga chuqur bilim berish uchun muallimlar, mudarrislar va ustoz-murabbiylarning o'zlari ham bilimli va tarbiyali bolishi zarurligini uqtiradi. U nodon mutassib johil domlarni tanqid etadi va o'qituvchi ma'lumotli, o'qitish yo'llarini biladigan muallim bo'lishi zarur, deydi. Masalan, "Mahbub ul-qulub" asarida maktabdorlar haqida fikr yuritir ekan, ularni ota qattiqqo'l, johil va ta'magirliklarini qoralaydi. Darhaqiqat, johil muallimlar gunohsiz yosh bolalarga jafo qiluvchidir. U yosh bolalarni azoblashga, kaltaklashga o'rgangan, g'azabli, qoshi chimirilgan, gunohsizlar bilan achchiqlanishga odatlangan. Ularning ko'pchiligida ko'ngil qattiqligi va ta'b xastaligi oshkor. Buning ustiga ular aql kamligiga ham giriftor. Ular qiynash yo'li bilan bolalar ko'nglini ozlariga rom qilmoqchi va kichkintoylarning beqaror tabiatini do'q-po'pisa bilan tartibga solmoqchi boladilar.

Navoiy bobomiz aslida ikki tilda ijod qilgan:

1. Turkiy til (aniqrog'i, chig'atoy tili) — bu o'zbek tilining tarixiy shakli bo'lib, Navoiy o'zining eng mashhur asarlarini shu tilda yozgan.

Masalan: "Xamsa", "Lison ut-Tayr", "Devonlar", "Mahbub ul-qulub" va boshqalar.

2. Fors tili — Navoiy bu tilda ham bir nechta asarlar yaratgan.

Masalan: "Fusuli arba'a", "Sitoi iqlim", "Risolai tiyr va shirin" kabi asarlar.

Navoiy o'zining "Muhokamat ul-lug'atayn" ("Ikki til bahsi") asarida turkiy tilning boy imkoniyatlarini himoya qilib, uni fors tilidan kam emasligini isbotlashga harakat qilgan. Bu esa Navoiy turkiy tilni adabiy til sifatida yuksaltirishga katta hissa qo'shganini ko'rsatadi. Albatta, quyida Alisher

Navoiyning mashhur asari “Muhokamat ul-lug‘atayn” (“Ikki til bahsi”) haqida to‘liq ma’lumot keltiraman:

“Muhokamat ul-lug‘atayn” — bu 1499-yilda Alisher Navoiy tomonidan fors va turkiy tillarni ilmiy jihatdan solishtirib, turkiy tilning ustun jihatlarini isbotlash uchun yozilgan asardir. U o‘z zamonasida fors tili yuqori baholangan davrda, turkiy tilning badiiy va ifoda imkoniyatlari kam emasligini ko‘rsatmoqchi bo‘lgan. Asarda Navoiy:

-Turkiy tilning so‘z boyligi, ifoda kuchi, ohangdorligi va badiiy imkoniyatlarini ko‘rsatadi;

-Fors tilining zaif yoki murakkab jihatlarini tanqidiy tahlil qiladi;

-Ijtimoiy va ilmiy muhitda turkiy tilni hurmat qilish va rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydi;

-Turkiy tilda she’riyat, adabiyot va ilmlar rivoj topa oladi, degan fikrni ilgari suradi.

Va hozirgi kunda ushbu asarni o‘qishning ahamiyati juda katta. Boisi unda quyidagi mavzular o‘z aksini topgan: bu asar O‘rta asrlardagi til siyosati, tilning jamiyatdagi o‘rni va adabiy uslub haqida aniq fikrlarni beradi; milliy o‘zlikni anglash:

Navoiy turkiy tilni himoya qilish orqali milliy qadriyatlarni asrashga chaqiradi; ijodiy mustaqillik: U fors tilidan foydalanishga majbur bo‘lgan ijodkorlarga qarshi emas, balki o‘z tilida ijod qilish imkoniyati borligini targ‘ib qiladi va oxirgisi bugungi kunda ham bu asar o‘quvchilar va talabalarga o‘z tilining qadri, imkoniyatlari va uni asrash zarurligini anglatadi.

“Muhokamat ul-lug‘atayn” asarida quyidagi jummalarni uchratamiz:

“Agar turkiy til bilan forsiy til bahs qilsa, hech da’voda forsiy til g‘olib bo‘lolmas.”

“Tilni g‘am qilmoq kerak, til elning yuzidir.”

Ma'lum bo'ladiki, Navoiy va turkiy xalqlar adabiyoti alohida tadqiqot mavzui bo'lib, shoir adabiy va ilmiy merosining turkiy xalqlar orasiga tarqalishi, asarlari qo'lyozmalarining ko'chirilishi, o'zidan keyingi ijodkorlarga ta'siri va izdoshlari, asarlarining nashrlari va tarjimalarini qiyosiy jihatdan o'rganish nafaqat o'zbek, balki barcha turkiy xalqlar adabiyotshunosligining muhim va dolzarb masalalari hisoblanadi. Chunki har bir xalq badiiy tafakkuri taraqqiyoti va adabiyoti rivojida Navoiyning beqiyos hissasi bor. Biror-bir turkiy adabiyot ravnaqini Navoiy ta'siridan ayri holda tasavvur etib bo'lmaydi. Bu hol ayni mavzuni kelgusida qardosh xalqlar olimlari bilan birgalikda tadqiq etishni taqozo etadi. Chunki Navoiyni o'rganishimiz uchun bizning umrimiz yetmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Haqqulov I. Navoiyga qaytish. – T.: Fan, 2007.
2. Qayumov A. Asarlar. J.2. – T.: MUMTOZ SO'Z, 2008; J.4. 2009
3. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. T.3. G'aroyib ussig'ar. - T.: Fan, 1988; T.4. Navodir ush-shabob. - T.: Fan, 1989; T.5. Badoye' ul-vasat. - T.: Fan, 1990; T.6. Faboyid ul-kibar. - T.: Fan, 1990. 2. Mallayev N.M. O'zbek adabiyoti tarixi. K.1. – T.: O'qituvchi